

Ks. dr hab. Lucjan Świto, prof. UWM
Katedra Prawa Kanonicznego i Filozofii
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr lic. Pawła Makarewicza pt. „Realizacja zadania sprawiedliwości w działalności Sądu Biskupiego Diecezji Elckiej w latach 1992-2012”, napisanej pod kierunkiem pani dr hab. Marty Greszaty-Telusiewicz, prof. KUL

W odpowiedzi na pismo pana dra hab. Krzysztofa Wiaka, prof. KUL, Dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie z dnia 16 lutego 2017 r., które powiadamia o uchwale Rady Wydziału z dnia 14 lutego 2017 r. powołującej mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej ks. mgr lic. Pawła Makarewicza pt. „Realizacja zadania sprawiedliwości w działalności Sądu Biskupiego Diecezji Elckiej w latach 1992-2012”, przesyłam wymaganą przepisami prawa opinię dotyczącą rozprawy kandydata do stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Struktura pracy

Rozprawa doktorska w postaci maszynopisu pod tytułem: „Realizacja zadania sprawiedliwości w działalności Sądu Biskupiego Diecezji Elckiej w latach 1992-2012” liczy 425 strony i składa się ze strony tytułowej, spisu treści, poprawnie sporządzonego wykazu skrótów, bibliografii, wstępu, czterech rozdziałów i zakończenia. Całość zamyka streszczenie w języku polskim i angielskim. Objętość pracy jest imponująca, forma i układ staranny, a poprawność języka i styl sprawiają, że dysertację czyta się bardzo dobrze. Przygotowując rozprawę Autor niewątpliwie wykazał się dużym i żmudnym nakładem pracy.

Temat pracy

Tematyka pracy dotyczy działalności jednego z trybunałów Kościoła partykularnego w Polsce. Jakkolwiek jurysprudencja trybunałów lokalnych nie ma takiego znaczenia dla kształtowania się doktryny kanonistycznej, jak jurysprudencja Roty Rzymskiej, do studiowania której zobowiązuje pracowników sądowych ustawodawca kościelny (zob. kan. 19 KPK, art. 35 § 3 DC), to jednak ujęcie działalności Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej w perspektywie realizacji powszechnego zadania sprawiedliwości, któremu powinno być podporządkowane całe sądownictwo kościelne, jest zabiegiem interesującym i nowatorskim. Za przyjęciem takiego tematu przemawia również fakt, że przeprowadzona analiza jest podsumowaniem całego dwudziestoletniego okresu istnienia tego nowego trybunału kościelnego. Podjęty więc temat posiada walor oryginalności, ma znaczenie dla nauki prawa kanonicznego i tym samym odpowiada wymogom pracy doktorskiej.

Źródła i literatura

Rozprawa doktorska została oparta na wystarczającym materiale źródłowym. Oprócz podstawowych źródeł kościelnego prawa powszechnego, na które składają się między innymi Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., Instrukcja procesowa *Dignitas connubii*, Konstytucja Soboru Watykańskiego II *Gaudium et spes*, przemówienia niektórych papieży, Autor sięgnął do niepublikowanych wyroków Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej wydanych w latach 1992-2012 dotyczących spraw o nieważność małżeństwa. Wystarczająca jest też przeprowadzona i wykorzystana kwerenda bibliograficzna obejmująca głównie opracowania z zakresu małżeńskiego prawa kanonicznego i historii diecezji ełckiej. W spisie bibliografii Autor wyróżnił źródła powszechne i partykularne, oraz literaturę.

Problem badawczy

Za główny przedmiot naukowej refleksji Autor obrał niepublikowane wyroki Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej wydane w latach 1992-2012. Dotyczą one wyłącznie spraw o nieważność małżeństwa, ponieważ innych procesów trybunał w Ełku nie prowadził. Przyjęta cezura nie budzi zastrzeżeń, gdyż przeprowadzona kwerenda objęła wszystkie wyroki w sprawach o nieważność małżeństwa wydane od początku utworzenia sądu kościelnego w Diecezji Ełckiej. Zebrany materiał źródłowy posłużył Autorowi – jak zaznaczył to we wstępie

– do ukazania realizacji powszechnego zadania wymiaru sprawiedliwości w Kościele, skonkretyzowanej w działalności Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej. Oprócz tak sformułowanego problemu badawczego Autor postanowił ponadto ukazać specyfikę realizowania władzy sądowniczej trybunału ełckiego, na którą wpływ ma położenie geograficzne oraz uwarunkowania historyczne i socjologiczne Diecezji Ełckiej, a także sposób prowadzenia procesu małżeńskiego i uzasadniania wyroków.

Treść pracy

Swoje zamierzenia badawcze Autor zamknął w czterech rozdziałach. Zostały one objęte klamrami wstępu i zakończenia, które pod względem formalnym zawierają w zasadzie wszystkie istotne elementy, które powinny tam się znaleźć: zostało nakreślone tło tematu, postawiono problem badawczy, opisano użyte metody i konstrukcję pracy, omówiono wykorzystaną literaturę, a w zakończeniu zebrano – w pewnej mierze – wnioski i wyniki przeprowadzonych badań.

Rozdział pierwszy pt. „Historia i struktura organizacyjna sądu” jest ważnym, bo wprowadzającym w zasadniczy problem, elementem strukturalnym pracy. Po ukazaniu genezy powstania i struktury personalnej trybunału ełckiego, którego orzecznictwo jest analizowane, Autor przeszedł do refleksji filozoficzno-prawnej nad zasadą sprawiedliwości. I choć poruszona tematyka jest tak obszerna, iż z powodzeniem mogłaby posłużyć do wielu osobnych opracowań monograficznych, Autor zgrabnie wyłuskał najistotniejsze elementy, które winny charakteryzować ideę sprawiedliwego funkcjonowania trybunału kościelnego. Na szczególną uwagę zasługują przywołane przemówienia ostatnich papieży, którzy charakteryzując zadania sędziego kościelnego, podkreślali spoczywający na nich obowiązek służby prawdzie i sprawiedliwości, i przestrzegali przed ryzykiem niewłaściwego pojmowania współczucia, które może przerodzić się w sentymentalizm, tylko pozornie będący troską duszpasterską.

Pewne wątpliwości mogą jednak budzić dwie przywołane na początku rozdziału informacje, które z pozoru dotyczą kwestii statystycznych, jednakże w istocie dotyczą niezmiernie istotnego aspektu funkcjonalnego. Na s. 41 Autor pisze, że w związku z tym, iż nowopowstała Diecezja Ełcka nie dysponowała w początkowym okresie swej działalności wystarczającą liczbą kapłanów przygotowanych do pracy w trybunale kościelnym, ówczesny oficjał sąsiadującej diecezji zaproponował biskupowi ełckiemu pomoc polegającą na tym, że sprawy wiernych diecezji ełckiej miały być prowadzone w pierwszej instancji w trybunale

też sędziów sąsiedniej diecezji. W związku z tym rodzi się pytanie (szkoda, że nie postawione w dysertacji): czy rzeczywiście sprawy będące w jurysdykcji trybunału ełckiego były rozpatrywane przez inne trybunały? A jeśli tak było, to czy na tego rodzaju pomoc nie należało uzyskać – do ważności – zgody Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, a co za tym idzie, czy takie ewentualne procedowanie sądu było zgodne z obowiązującymi regulacjami prawnymi a wyroki wydano *lege artis*?

Drugą wątpliwość dotyczy obsady urzędów w trybunale ełckim. Na s. 42-43 pojawiają się nazwiska kapłanów, którzy pełnili w trybunale ełckim urząd zarówno sędziego jak i obrońcy węzła małżeńskiego (między innymi ks. J. Dolina, ks. R. Szewczyk, ks. S. Łupiński, ks. S. Kudrawiec). Tymczasem, zgodnie z kan. 1447 KPK, co zostało później podkreślone również i w art. 36 § 2 Instrukcji procesowej *Dignitas connubii*, są to urzędy wykluczające się i nie należy ich łączyć. Wydaje się więc, że oceniając trybunał ełcki pod względem przestrzegania zasady sprawiedliwości należało ustalić, czy w jego działalności nie było spraw małżeńskich, w których ta sama osoba pełniłaby funkcje i zadania wykluczające się, co wiązałoby się z nieważnością akt i samego wyroku.

Szkoda też, iż w kontekście realizowania zasady sprawiedliwości, która wyraża się między innymi zapewnieniem stronom prawa do obrony, instytucja stałego adwokata w trybunale ełckim została potraktowana marginalnie. Autor wprawdzie wspomina, iż trybunał ełcki posiada adwokatów zatwierdzonych przez biskupa ełckiego (s. 44), ale nie precyzuje, czy jest tu mowa o adwokatach prywatnych czy stałych, a także czy urząd adwokata stałego był obsadzony w całym okresie funkcjonowania trybunału ełckiego?

Ukazana w rozdziale pierwszym zasada sprawiedliwości, którą winny kierować się trybunały kościelne, została zezemplifikowana w trzech następnych rozdziałach, w których autor ukazał sposób prowadzenia spraw sądowych przez trybunał ełcki i przeprowadził ich analizę. W związku z tym, że analizowany trybunał zajmował się wyłącznie sprawami małżeńskimi, Autor usystematyzował analizowane sprawy w oparciu o tytuły nieważności małżeństwa umieszczając je w trzech rozdziałach zatytułowanych: „Procesy o nieważność małżeństwa na podstawie kanonu 1095 n. 1-2 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku” (rozdział drugi), „Procesy o nieważność małżeństwa na podstawie kanonu 1095 n. 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku” (rozdział trzeci) oraz „Procesy o nieważność małżeństwa na podstawie innych tytułów” (rozdział czwarty).

Ze względu na identycznie zastosowaną metodę, rozdziały od drugiego do czwartego posiadają podobny układ i strukturę. Analiza prowadzonych przez sąd ełcki spraw małżeńskich poprzedzona jest wyjaśnieniem tytułów nieważności, z których rozpatrywane

były sprawy małżeńskie, a następnie zostały streszczone stany faktyczne poszczególnych spraw.

W miarę syntetyczne są wprowadzania do tytułów nieważności, o których w kan. 1095 n. 1-3 KPK. Natomiast wprowadzenie do symulacji małżeńskiej konkretyzującej się wykluczeniem dobra potomstwa jest zbyt pobieżne i nieprecyzyjne, co obrazuje zdanie: „W tym kontekście wskazuje się na kilka form wykluczenia potomstwa, jakimi są: wykluczenie prawa do aktów małżeńskich, potomstwa, obowiązku ochrony życia poczętego oraz wychowania potomstwa” (s. 365). Co autor miał na myśli pisząc, iż jedną z form „wykluczenia potomstwa” jest „wykluczenie potomstwa”? Pisząc zaś o wykluczeniu wychowania potomstwa nie sposób nie zapytać, o jakie „wychowanie” chodzi: wykluczenie wychowania w znaczeniu *bonum physicum prolis* czy wykluczenie wychowania w znaczeniu *bonum spirituale prolis*? Szkoda też, iż Autor nie odniósł się zupełnie do kwestii tzw. czasowego wykluczenia potomstwa.

Wniosek końcowy

Przedstawiona do oceny w przewodzie doktorskim praca ks. mgr lic. P. Makarewicza pt. „Realizacja zadania sprawiedliwości w działalności Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej w latach 1992-2012” stanowi interesujący przyczynek do badań nad jurysprudencją trybunałów lokalnych. Dokonując analiz określonych tytułem dysertacji Autor wykazał się umiejętnością postawienia oryginalnego problemu naukowego, dostosowania do jego rozwiązania logicznej konstrukcji, a także konsekwencją badawczą.

Pewnym mankamentem rozprawy jest zachwianie proporcji pomiędzy informacjami o charakterze statystyczno-sprawozdawczym a wnioskami, które z informacji tych miałyby wynikać. Kwerenda akt – jakiej dokonał Autor – jest imponująca, podobnie jak i uwaga z jaką Autor opisał każdą z badanych spraw. Wszystkie z przytoczonych orzeczeń i ich uzasadnień są poznawczo interesujące, niewątpliwie obrazują działalność trybunału ełckiego w okresie ujętym w analizowanym przedziale czasowym i świadczą o dużej dociekliwości Autora. Pewien jednak niedosyt może budzić brak adekwatnej syntezy. W konkluzji dysertacji nie dość wyraźnie wybrzmiewają własne oceny Autora. Odwołując się do tytułowego problemu tj. zagadnienia realizacji zadania sprawiedliwości można byłoby oczekiwać, iż rozprawa udzieli odpowiedzi na pytanie, czy – zdaniem jej Autora – badany trybunał z owej realizacji zadania sprawiedliwości wywiązał się bez zastrzeżeń, czy też należałoby wskazać aspekty wątpliwe lub polemiczne. W tym kontekście trudno oprzeć się wrażeniu, że o ile Autor

analizując realizację zadania sprawiedliwości rzetelnie przedstawił szczegóły, o tyle w kwestii wniosków poprzestał na spostrzeżeniach dość oczywistych. Sprowadzają się one do tezy, iż realizacja zadania sprawiedliwości w trybunale elckim w analizowanym okresie polegała między innymi na tym, że: wikariusze sądowi troszczyli się o pozyskiwanie wiarygodnych dowodów kierując np. prośby do świeckich instytucji o udostępnienie dokumentacji medycznej i eksperckiej; przewodniczący trybunału kolegiального przyczyniali się do uczynienia zrozumiałym materiału dowodowego poprzez sporządzanie notatek po przesłuchaniu stron i świadków; tłumaczyli pisma procesowe na język obcy, którym posługuje się strona pozwana; a także zapewniali wiernym dostęp do kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Również formułowane postulaty służące efektywniejszej realizacji zadania sprawiedliwości w Kościele są oczywiste i sprowadzają się do tego, aby sędziowie biegli znali prawo, cechowali się umiłowaniem prawdy, sprawiedliwości, prawością charakteru, zdolnością logicznego myślenia, roztropnością, doświadczeniem, a także brali udział w przesłuchaniu wszystkich stron i świadków.

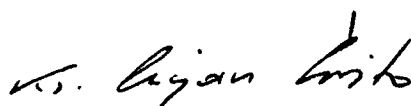
Pomimo jednak tych (i innych, sygnalizowanych w tekście) uwag krytycznych napisaną dysertację oceniam wysoko, zarówno pod względem formy jak i treści. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż praca ks. mgr lic. P. Makarewicza jest pierwszym dziełem, które w sposób kompleksowy i bardzo rzetelny – wskazujący na dobrze opanowany warsztat naukowy Autora – dokonuje omówienia wszystkich judykatów wydanych w okresie dwudziestu lat w badanym trybunale lokalnym. Cenne i wartościowe pod względem naukowym jest również to, że przedstawiając działalność trybunału kościelnego Autor czyni to w optyce kategorii spraw, które przed trybunałem tym toczyły się. Takie ujęcie tematu, w powiązaniu z faktem, iż Autor prezentując poszczególne sprawy nie poprzestaje jedynie na ich kronikarskim opisie, ale dokonuje również ich analizy między innymi pod względem przyczyn uzasadniających poszczególne tytuły wnoszonych skarg sprawia, że przedstawiona do oceny dysertacja może być przyczynkiem do dalszych naukowych rozważań na płaszczyźnie kanonicznego prawa małżeńskiego.

Struktura pracy jest w zasadniczej mierze poprawna i uzasadniona, warsztat językowy staranny, a prowadzony wywód logiczny, odpowiadający tematyce wskazanej w tytule i konsekwentnie zmierzający do osiągnięcia wyznaczonego we wstępie celu badawczego. Autor zrealizował swoje zamierzenia badawcze i dał dowód, że umie myśleć i pracować naukowo poprawnie.

Biorąc więc pod uwagę, iż przedstawiona do recenzji dysertacja spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawie doktorskiej w świetle Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o

stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595, późn. zm.), **stawiam pozytywny wniosek** do Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie ks. mgr lic. Pawła Makarewicza do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Olsztyn, dnia 9 kwietnia 2017 r.

ks. dr hab. Lucjan Świto, prof. UWM